Nota gestis verbisque – o valjanosti sakramenata

Predstavljanje

Prigodom Plenarne skupštine Dikasterija u siječnju 2022. kardinali i biskupi članovi Dikasterija izrazili su zabrinutost zbog porasta slučajeva u kojima su bili prisiljeni utvrditi nevaljanost slavljenih sakramenata. Ozbiljne promjene koje su učinjene u materiji ili formi sakramenata, čineći njihovo slavlje ništavnim, dovele su do potrebe da se uđe u trag osobama koje su bile uključene u ponavljanje obreda krštenja ili potvrde, a značajan broj vjernika s pravom je izrazio svoju zabrinutost. Na primjer, umjesto ustaljene formule za krštenje, korištene su formule kao što su: „Ja te krstim u ime Stvoritelja…“ i „U ime tvoga oca i majke… mi te krstimo“. U tako ozbiljnoj situaciji našli su se i svećenici. Potonji, koji su kršteni na taj način, na težak način otkrili su nevaljanost svog ređenja i sakramenata koje su do toga trenutka slavili.

Dok u drugim područjima crkvenog pastoralnog djelovanja ima dovoljno prostora za kreativnost, takva se inventivnost u kontekstu slavlja sakramenata preobražava u „manipulativnu volju“ i stoga se na nju ne može pozivati.[1] Promjena forme sakramenta ili njegove materije uvijek je teško nedopušten čin i zaslužuje primjerenu kaznu, upravo zato što takve samovoljne geste mogu izazvati ozbiljnu štetu vjernom Božjem narodu.

U govoru upućenom našem Dikasteriju, prigodom nedavne Plenarne skupštine, 26. siječnja 2024., Sveti Otac podsjetio je da „po sakramentima vjernici postaju sposobni za proroštvo i za svjedočanstvo. Našem su vremenu posebno hitno potrebni proroci novoga života i svjedoci ljubavi. Dakle, ljubimo i učinimo ljubljenim ljepotu i spasonosnu snagu sakramenata!“ U tom je kontekstu također naznačio da se „od svećenika traži posebna skrb u njihovom dijeljenju i otkrivanju vjernicima blago milosti koju im prenose“[2].

Tako nas, s jedne strane, Sveti Otac poziva da djelujemo na način da vjernici mogu plodonosno pristupiti sakramentima, a s druge strane snažno ističe poziv na „posebnu skrb“ u njihovu podjeljivanju.

Stoga se od nas službenika traži snaga kako bi se nadvladalo iskušenje da se osjećamo vlasnicima Crkve. Naprotiv, moramo postati vrlo osjetljivi za dar koji nam prethodi: ne samo za dar života ili milosti, nego i za blago

sakramenata koje nam je povjerila Majka Crkva. Nisu naši! A vjernici ih pak imaju pravo primiti onako kako to Crkva propisuje: na taj način njihovo slavlje odgovara Isusovoj nakani i čini vazmeni događaj aktualnim i djelotvornim.

Svojim vjerničkim poštovanjem služitelja prema onome što je Crkva ustanovila glede materije i forme svakog sakramenta, mi pred zajednicom očitujemo istinu da je „Glava Crkve, a prema tome i pravi predsjedatelj slavlja, samo Krist“.[3]

Stoga se ova *Nota* ne bavi samo tehničkim ili čak „strogim“ pitanjem. Njezinom objavom Dikasterij prvenstveno želi jasno izraziti prioritet Božjeg djelovanja i ponizno čuvati jedinstvo Tijela Kristova koje je Crkva u njezinim najsvetijim gestama.

Neka ovaj Dokument, kojeg su 25. siječnja 2024. jednoglasno odobrili članovi Dikasterija okupljeni na Plenarnoj skupštini, a potom i sam Sveti Otac Franjo, obnovi u svim službenicima Crkve punu svijest onoga što nam je Krist rekao: „Ne izabraste vi mene, nego ja izabrah vas“ (*Iv* 15,16).

Víctor Manuel kard. FERNÁNDEZ,
prefekt

_____

Uvod

1. Intimno povezanim događajima i riječima Bog objavljuje i provodi svoj plan spasenja za svakog muškarca i ženu koji su određeni da postanu zajedničari njegove naravi.[4] Taj se spasenjski odnos djelotvorno ostvaruje u liturgijskom činu, u kojem navještaj spasenja, koji odjekuje u naviještenoj Riječi, nalazi svoje ostvarenje u sakramentalnim gestama. Naime, one uprisutnjuju Božje spasenjsko djelovanje u ljudskoj povijesti koje svoj vrhunac ima u događaju Kristova uskrsnuća. Otkupiteljska snaga tih gesta daje kontinuitet povijesti spasenja koju Bog ostvaruje tijekom vremena.

Dakle, sakramenti ustanovljeni od Krista, čini su koji po osjetilnim znakovima ostvaruju živo iskustvo otajstva spasenja, čineći tako da ljudska bića sudjeluju u božanskom životu. Oni su „Božja remek-djela“ u Novom i

vječnom Savezu, sile koje izlaze iz Kristova tijela, čini Duha koji djeluje u njegovu tijelu, koje je Crkva.[5]

Zbog toga Crkva u liturgiji s vjernom ljubavlju i štovanjem slavi sakramente koje joj je sam Krist povjerio da ih čuva kao dragocjenu baštinu i izvor svoga života i poslanja.

2. Nažalost, treba primijetiti da se liturgijsko slavlje, osobito ono sakramenata, ne odvija uvijek u potpunoj vjernosti obredima koje propisuje Crkva. Ovaj je Dikasterij više puta intervenirao kako bi razriješio sumnje o valjanosti sakramenata koji se slave unutar Rimskog obreda, a bez poštivanja liturgijskih normi. Ponekad je morao završiti i bolnim niječnim odgovorom, napominjući, u tim slučajevima, da su vjernici lišeni onoga što im pripada, to jest „vazmenog otajstva prema obrednom obliku koji je utvrdila Crkva".[6] Kao primjer navodimo krsna slavlja u kojima je sakramentalna formula izmijenjena u jednom od svojih bitnih elemenata, čineći sakrament ništavnim i time dovodeći u pitanje budući sakramentalni hod onih vjernika za koje je, uz ozbiljne neugodnosti, bilo potrebno ponoviti slavlja ne samo krštenja, nego i naknadno primljenih sakramenata.[7]

3. U određenim okolnostima možemo uočiti dobru vjeru nekih službenika koji, nenamjerno ili vođeni iskrenim pastoralnim motivima, slave sakramente mijenjajući bitne formule i obrede koje je ustanovila Crkva, možda kako bi ih, po njihovu mišljenju, učinili prikladnijima i razumljivijima. Međutim, često „uporaba pastoralne motivacije maskira, čak i nesvjesno, subjektivni zanos i manipulativnu želju"[8]. Na taj način očituje se i praznina u formaciji, osobito u odnosu na svijest o vrijednosti simboličkoga djelovanja, bitnoga obilježja liturgijsko-sakramentalnoga čina.

4. Kako bi pomogao biskupima u njihovoj zadaći promicanja i čuvanja liturgijskog života partikularnih Crkava koje su im povjerene, Dikasterij za nauk vjere namjerava u ovoj *Noti* ponuditi neke doktrinarne elemente u pogledu razlučivanja o valjanosti slavlja svetih sakramenata, obraćajući pozornost i na neke disciplinarne i pastoralne posljedice.

5. Nadalje, svrha ovog dokumenta odnosi se na Katoličku Crkvu kao cjelinu. Međutim, teološki argumenti koji ga nadahnjuju ponekad posežu za kategorijama specifičnima za latinsku tradiciju. Stoga je Sinodi ili Skupštini hijerarhija svake Istočne Katoličke Crkve povjereno da na odgovarajući način prilagode naznake ovog dokumenta, koristeći se vlastitim teološkim jezikom, gdje se on razlikuje od onoga koji se koristi u tekstu. Prije nego li se objavi konačni tekst se mora predati na odobrenje Dikasteriju za nauk vjere.

I. Crkva prima sakramente i izražava se u sakramentima

6. Drugi vatikanski koncil istovremeno upotrebljava pojam „sakrament“ i na cijelu Crkvu. Osobito onda kada se u Konstituciji o svetoj liturgiji kaže da je „iz boka na križu usnuloga Krista proizašlo čudesno otajstvo čitave Crkve“,[9] to se povezuje s tipološkim čitanjem, dragim ocima: odnosa između Krista i Adama.[10] Koncilski tekst evocira dobro poznatu izjavu svetog Augustina[11], koji objašnjava: „Adam spava da se Eva oblikuje; Krist umire da se Crkva oblikuje. Eva je rođena od rebra usnulog Adama; iz boka Kristova, koji je umro na križu probijen kopljem, teku sakramenti kojima se oblikuje Crkva“.[12]

7. Dogmatska konstitucija o Crkvi ponavlja da je potonja „u Kristu na neki način sakrament odnosno znak i sredstvo najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda“[13]. A to se postiže kroz sakramente; u svakom od njih na svoj način dolazi do izražaja sakramentalna narav Crkve, Tijela Kristova. Činjenica da je Crkva sveopći sakrament spasenja „pokazuje kako sakramentalna *ekonomija* u konačno određuje način na koji Krist, jedincati Spasitelj, posredstvom Duha dopire do naše egzistencije u svoj njezinoj specifičnosti. Crkva se ujedno *prima* i *izražava* u sedam sakramenata, preko kojih Božja milost konkretno zahvaća egzistenciju vjernika, kako bi cijeli život, koji je Krista otkupio, postao Bogu ugodno bogoslužje.“[14]

8. Utemeljujući Crkvu kao svoje otajstveno tijelo, Krist daje vjernicima da sudjeluju u njegovu životu, sjedinjujući ih tako sa svojom smrću i uskrsnućem na zbiljski i skrovit način po sakramentima.[15] Zapravo, posvetiteljska sila Duha Svetoga djeluje u vjernicima po sakramentalnim znakovima[16], čineći ih živim kamenjem duhovne građevine, utemeljene na zaglavnom kamenu koji je Krist Gospodin[17], i utemeljujući ih kao svećenički narod koji je sudionik jednoga Kristova svećeništva.[18]

9. Sedam životnih gesta, koje je Tridentski koncil svečano proglasio božanski ustanovljenima[19], stoga čine povlašteno mjesto susreta s Kristom Gospodinom koji daje svoju milost i koji, riječima i obrednim činima Crkve, hrani i jača vjeru.[20] U euharistiji i u svim drugim sakramentima „zajamčena nam je mogućnost susreta s Gospodinom Isusom i da možemo iskusiti snagu njegova vazmenog otajstva“.[21]

10. Svjesna toga, Crkva je od svojih početaka posebno pazila na izvore iz kojih crpi životnu snagu za svoje postojanje i svoje svjedočanstvo: Riječ Božju, potvrđenu svetim Pismom i Predajom, i sakramente, slavljenima u liturgiji, kojom se neprestano vraća otajstvu Kristova Uskrsa.[22]

Zahvati Učiteljstva u sakramentalnim stvarima uvijek su bili motivirani temeljnom brigom o vjernosti otajstvu koje se slavi. Naime, Crkva ima dužnost osigurati prvenstvo Božjeg djelovanja i čuvati jedinstvo Tijela Kristova u onim djelima kojima nema ravnih jer su sveta *par excellence* s djelotvornošću zajamčenom Kristovim svećeničkim djelovanjem.[23]

II. Crkva čuva sakramente i čuvana je sakramentima

11. Crkva je „služiteljica“ sakramenata, a ne njihova vlasnica.[24] Slaveći ih, ona samo prima milost, čuva ih i zauzvrat njima biva zaštićena. *Potestas* (ovlast/moć, op. prev.) koju ima u odnosu na sakramente slična je onoj koju ima u odnosu na Sveto pismo. U potonjem Crkva prepoznaje Riječ Božju, zapisanu nadahnućem Duha Svetoga, utvrđujući kanon svetih knjiga. Međutim, ona se istodobno podvrgava ovoj Riječi koju „odano sluša, sveto čuva i vjerno izlaže“.[25] Na sličan način Crkva, potpomognuta Duhom Svetim, prepoznaje one svete znakove po kojima Krist daruje milost koja proizlazi iz Uskrsa, određujući njihov broj i naznačujući za svaki od njih bitne elemente.

Čineći to, Crkva je svjesna da dijeliti Božju milost ne znači prisvajati je, nego postati oruđem Duha u prenošenju dara uskrslog Krista. Ona posebno zna da se njezina *potestas*, glede sakramenata, zaustavlja ispred biti sakramenata.[26] Kao što Crkva u propovijedanju mora uvijek vjerno naviještati evanđelje o mrtvom i uskrslom Kristu, tako i u sakramentalnim gestama mora čuvati spasenjske geste koje joj je Isus povjerio.

12. Istina je i da Crkva nije uvijek naznačila geste i riječi u kojima se sastoji ova bit *divinitus instituta* (božanski ustanovljena, op. prev.). U svakom slučaju, za sve sakramente temeljni su oni elementi koje je Učiteljstvo Crkve, slušajući *sensus fidei* (osjećaj vjere, op. prev.) naroda Božjega i u dijalogu s teologijom, nazvalo materijom i formom, čemu je pridodana i nakana služitelja.

13. *Materija* sakramenta sastoji se u ljudskom djelovanju kroz koje Krist djeluje. Ponekad je u njemu prisutan materijalni element (voda, kruh, vino, ulje), ponekad posebno rječita gesta (znak križa, polaganje ruku, uranjanje, polijevanje, privola, pomazanje). Čini se da je ova tjelesnost neophodna jer ukorjenjuje sakrament ne samo u ljudskoj povijesti, nego također, još i temeljnije, u simboličkom poretku stvaranja i vodi ga natrag do otajstva utjelovljenja Riječi i Otkupljenja koje ono donosi.[27]

14. *Forma* sakramenta sastoji se od riječi koja materiji daje transcendentno

značenje, preobražavajući uobičajeno značenje materijalnog elementa i čisto ljudskog značenja izvršenog čina. Ova riječ koja se uvijek, u različitim stupnjevima, nadahnjuje iz Svetoga pisma[28], ima svoje korijene u živoj tradiciji Crkve i autoritativno ju je definiralo Učiteljstvo Crkve pomnim razlučivanjem[29].

15. Materija i forma, zbog svoje ukorijenjenosti u Svetom pismu i tradiciji, nikada nisu ovisili i ne mogu ovisiti o volji pojedinca ili zajednice. Zapravo, u pogledu njih, zadaća Crkve nije odrediti ih prema nečijem sviđanju ili volji, nego, čuvajući sadržaj sakramenata (*salva illorum substantia*)[30], autoritetom ih naznačiti, u poslušnosti prema djelovanje Duha.

Za neke sakramente, materija i oblik pojavljuju se bitno definirani od početka, tako da je njihov neposredni temelj Krist; za druge je definicija bitnih elemenata tek postala jasnija tijekom složene povijesti, ponekad ne bez značajne promjene.

16. U tom smislu, ne može se zanemariti činjenica da Crkva, kada intervenira u određivanju sastavnih elemenata sakramenta, uvijek djeluje ukorijenjena u tradiciji, kako bi što bolje izrazila milost koju daje sakrament.

U tom je kontekstu liturgijska reforma sakramenata, koja se odvijala prema načelima Drugoga vatikanskog koncila, zahtijevala reviziju obreda kako bi jasnije izražavali svete stvarnosti koje označuju i izražavaju.[31] Crkva svojim naukom o sakramentalnim stvarima vrši svoj *potestas* na tragu one žive Predaje „koja potječe od apostola, u Crkvi napreduje uz pomoć Duha Svetoga“.[32]

Dakle, potvrđujući pod djelovanjem Duha sakramentalni karakter nekih obreda, Crkva ih je smatrala odgovarajućima Isusovoj nakani da vazmeni događaj učini aktualnim i prisutnim.[33]

17. U svakom slučaju, za sve sakramente, za valjanost slavlja, oduvijek je bilo potrebno poštivanje materije i forme, uz svijest da proizvoljne izmjene jednoga i/ili drugoga – čija se ozbiljnost i snaga onesposobljavanja moraju s vremena na vrijeme utvrditi – ugrožavaju djelotvorno darivanje sakramentalne milosti, s očitom štetom za vjernike.[34] I materija i forma, sažeti u Zakoniku kanonskoga prava[35], utvrđeni su u liturgijskim knjigama koje objavljuje nadležna vlast, i zbog toga se moraju vjerno obdržavati, bez „da se što dodaje, oduzima ili mijenja“.[36]

18. Nakana službenika koji slavi sakrament povezana je s materijom i formom. Jasno je da se ovdje tema nakane mora jasno razlikovati od teme osobne vjere i moralnog stanja službenika koji ne utječu na valjanost dara milosti.[37] Zapravo, on mora imati „nakanu činiti barem ono što čini Crkva“[38], čineći sakramentalni čin istinski ljudskim činom, lišenim svakog automatizma, i potpuno crkvenim činom, lišenim diskrecijske odluke pojedinca. Nadalje, budući da ono što Crkva čini nije ništa drugo nego ono što je Krist utemeljio[39], nakana, zajedno s materijom i formom, također pridonosi tome da sakramentalno djelovanje postane produžetak Gospodinova spasenjskog djela.

Materija, forma i nakana bitno su sjedinjene jedna s drugom: one se integriraju u sakramentalno djelovanje na takav način da nakana postaje ujedinjujuće načelo materije i forme, čineći ih svetim znakom preko kojeg se *ex opere operato* (samim izvršenim činom, op. prev.) daje milost.[40]

19. Za razliku od materije i forme, koji predstavljaju osjetljivi i objektivni element sakramenta, nakana služitelja – zajedno s raspoloženjem primatelja – predstavlja njegov unutarnji i subjektivni element. Međutim, po svojoj naravi teži se očitovati izvana kroz obdržavanje obreda koji je ustanovila Crkva, tako da ozbiljna izmjena bitnih elemenata također unosi sumnju u stvarnu nakanu službenika, poništavajući valjanost slavljenog sakramenta.[41] Načelno, namjera da se čini ono što Crkva čini izražava se u uporabi materije i forme koje je Crkva utemeljila.[42]

20. Materija, forma i nakana uvijek su umetnuti u kontekst liturgijskog slavlja. Ono ne predstavlja obredni ukras sakramenata niti je didaktički uvod u stvarnost koja se događa. Gledajući ga u cjelini, u liturgijskom slavlju događa se osobni i zajednički susret između Boga i ljudi, u Kristu i u Duhu Svetome, susret u kojemu se posredstvom osjetljivih znakova „Bog savršeno proslavlja i ljudi posvećuju“.[43]

Stoga, nužna briga za bitne elemente sakramenata, o kojima ovisi njihova valjanost, mora biti u skladu s brigom i poštovanjem cjelokupnog slavlja, u kojem se značenje i učinci sakramenata čine potpuno razumljivim mnoštvom gesti i riječi, potičući tako *actuosa participatio* (djelatno sudjelovanje, op. prev.) vjernika.[44]

21. Sama liturgija dopušta onu raznolikost koja Crkvu čuva od „stroge jednoličnosti“[45]. Zbog toga je Drugi vatikanski koncil utvrdio da, „čuvajući bitno jedinstvo rimskoga obreda, neka se također u prerađenom izdanju liturgijskih knjiga ostavi mjesto za opravdane raznolikosti i prilagodbe raznim etničkim skupinama, krajevima i narodima, osobito u misijama.“[46]

Na temelju toga, liturgijska reforma koju je želio Drugi vatikanski koncil ne samo da je ovlastila biskupske konferencije da uvedu opće prilagodbe latinskog *editio typica* (tipskog izdanja, op. prev.), nego je također omogućila posebne prilagodbe od strane služitelja slavlja, s jedinim ciljem zadovoljavanja pastoralnih i duhovnih potreba vjernika.

22. Međutim, kako ta raznolikost „ne šteti jedinstvu, nego mu služi“,[47] ostaje jasno da, izvan slučajeva koji su izričito naznačeni u liturgijskim knjigama, „uređenje svete liturgije ovisi jedino o crkvenoj vlasti“,[48] koju ima, ovisno o okolnostima, biskup, biskupska konferencija i Apostolska Stolica.

Jasno je, naime, da „samoinicijativno mijenjanje slavljeničkog oblika sakramenta ne predstavlja jednostavnu liturgijsku zlouporabu, kao prijestup pozitivne norme, nego ranjivost koja se istodobno nanosi crkvenom zajedništvu i prepoznatljivosti Kristova djelovanja, što u najtežim slučajevima čini sam sakrament nevažećim, jer narav službenog djelovanja zahtijeva vjerno prenošenje onoga što je primljeno (v. *1Kor* 15,3)“.[49]

III. Liturgijsko predsjedanje i umijeće slavljenja

23. Drugi vatikanski koncil i postkoncilsko učiteljstvo omogućuju nam da službu liturgijskog predsjedanja uokvirimo u njezinu ispravnom teološkom značenju. Biskup i prezbiteri kao njegovi suradnici predsjedaju liturgijskim slavljima, koja svoj vrhunac dostižu u euharistiji, „izvoru i vrhuncu svega kršćanskog života“,[50] *in persona Christi (Capitis)* i *nomina Ecclesiae*. U oba slučaja radi se o formulama koje su – iako s nekim varijacijama – dobro potvrđene Tradicijom.[51]

24. Formula *in persona Christi*[52]znači da svećenik prikazuje samog Krista u događaju slavlja. To postiže vrhunac kada svećenik, u euharistijskom posvećenju, izgovara Gospodinove riječi s istom djelotvornošću, poistovjećujući, snagom Duha Svetoga, svoj ja s Kristovim. Kad Koncil precizira da svećenici predsjedaju euharistijom *in persona Christi Capitis*[53], on nema namjeru poduprijeti koncept prema kojemu službenik, kao „glava“, ima ovlast koju treba vršiti proizvoljno. Glava Crkve, a time i pravi predsjedatelj slavlja, samo je Krist. On je „Glava Tijela, to jest Crkve“ (*Kol* 1,18), jer On čini da ona raste, hrani je i brine se za nju, ljubeći je do te mjere da se predaje za nju (v. *Ef* 5, 25.29; *Iv* 10, 11). Svećenikov *potestas* je *diakonia* (služenje, op. prev.), kako sam Krist poučava učenike u kontekstu Posljednje večere (v. *Lk* 22, 25-27; *Iv* 13, 1-20). Oni koji su snagom sakramentalne milosti postavljeni pastirima i koji su suobličeni Kristu, sudjelujući u vlasti kojom On vodi i posvećuje svoj narod,

pozvani su u liturgiji i u cjelokupnoj pastoralnoj službi, sudjelovati istom tom logikom: ne da budu gospodari stada, nego da mu služe po uzoru na Krista, Dobrog Pastira ovaca (v. *1Pt* 5,3; *Iv* 10, 11.14).[54]

25. Istodobno, službenik koji predsjeda liturgijskim činom djeluje *nomine Ecclesiae* (u ime Crkve, op. prev.)[55]. Izričaj je to koji pojašnjava da on, dok predstavlja Krista Glavu pred njegovim Tijelom koje je Crkva, on također čini to Tijelo prisutnim pred Glavom toga Tijela. Doista, ova Zaručnica, kao sastavni subjekt slavlja, posve je svećenički Narod u čije ime služitelj govori i djeluje.[56] Štoviše, ako je istina da „kad netko krsti, sam Krist krsti“,[57] jednaka je istini da „Crkva, kada slavi sakrament, djeluje kao Tijelo koje neodvojivo djeluje od svoje Glave, jer Krist je Glava koji djeluje u Tijelu Crkve koje je On stvorio u otajstvu Uskrsa.“[58] Ovo naglašava uzajamno ređenje između krsnog i ministerijalnog svećeništva[59], dopuštajući nam da shvatimo da potonje postoji u službi prvoga, i upravo zbog toga – kao što smo vidjeli – službenik koji slavi sakramente nikada ne može nedostajati nakana činiti ono što čini Crkva.

26. Dvostruka i kombinirana služba izražena u riječima *in persona Christi – nomina Ecclesiae* i uzajamni plodonosni odnos između krsnog i ministerijalnog svećeništva, u kombinaciji sa sviješću da se bitni elementi za valjanost sakramenata moraju staviti u njihov pravi kontekst, odnosno u liturgijsko slavlje, činit će službenika sve više svjesnim da „liturgijski čini nisu privatni čini; oni su slavlja Crkve“, čini su to koji „pojedinačne udove dosežu na različit način, već prema različitosti staleža, zadaća i djelatnog sudjelovanja“ i tiču se „svekolikog Tijela Crkve koji ga očituju i djeluju na njega“.[60] Upravo stoga službenik mora shvatiti da je autentični *ars celebrandi* ono koje poštuje i uzdiže Kristovo prvenstvo i *actuosa participatio* cijeloga liturgijskoga skupa, također kroz poniznu poslušnost liturgijskim normama.[61]

27. Čini se da je sve hitnije razviti umjetnost slavljenja koja, držeći se podalje i od strogog rubricizma i od neobuzdane mašte, vodi do discipline koju treba poštivati, upravo zato kako bismo bili autentični učenici: „Ne radi se o pridržavanju pravila liturgijskog bontona. Riječ je, radije o *disciplini* – u smislu u kojem je shvaća Guardini – koja nas, ako je se autentično obdržava, oblikuje. Geste i riječi su te koje uvode red u naš unutarnji svijet, omogućujući nam doživjeti određene osjećaje, stavove i ponašanja. One nisu izraz ideala koji bi nas nadahnjivao, već su radnja koja uključuje tijelo u cjelini, to jest u njegovu biću kao jedinstvu duše i tijela.”[62]

Zaključak

28. „Mi to blago imamo u glinenim posudama da izvanredna ona snaga bude očito Božja, a ne od nas“ (2 Kor 4, 7). Antiteza koju je Apostol upotrijebio kako bi naglasio kako se uzvišenost Božje moći otkriva kroz slabost njegove službe navjestitelja, također dobro opisuje ono što se događa u sakramentima. Cijela Crkva je pozvana čuvati bogatstvo sadržano u njima, tako da prvenstvo Božjeg spasenjskog djelovanja u povijesti nikada ne bude zamračeno, čak ni u krhkom posredovanju znakova i gesta tipičnih za ljudsku narav.

29. *Virtus* koji djeluje u sakramentima oblikuje lice Crkve, omogućavajući joj prenošenje dara spasenja kojeg mrtvi i uskrsli Krist u svome Duhu želi podijeliti sa svakim čovjekom. U Crkvi, posebice njezinim službenicima, povjereno je to veliko blago, da ga kao „brižni službenici“ naroda Božjega hrane obiljem Riječi i posvećuju milošću sakramenata. Prvotno je na njima osigurati da se „ljepota kršćanskog slavlja“ održi na životu i da ne bude „nagrđena površnim i ograničavajućim shvaćanjem njegove vrijednosti ili, još gore, njegovom instrumentalizacijom u službi neke ideološke vizije, koja god da ona bila“.[63]

Samo tako Crkva može iz dana u dan „rasti u spoznaji Kristova otajstva, uranjajući svoj […] život u otajstvo njegova Uskrsa, očekujući njegov ponovni dolazak“.[64]

Njegova svetost Franjo, u audijenciji dolje potpisanom prefektu Dikasterija za nauk vjere 31. siječnja 2024., potvrdio je ovu Notu, odobrenu na Plenarnoj sjednici ovog Dikasterija, i naredio je njezino objavljivanje.

Dano u Rimu, u sjedištu Dikasterija za nauk vjere, 2. veljače 2024., na svetkovinu Prikazanja Gospodinova.

Víctor Manuel kard. Fernández
prefekt

Mons. Armando Matteo
tajnik Doktrinarnog odjela

---

[1] Kongregacija za nauk vjere, *Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo* (24. lipnja 2020.), br. 2: *L’Osservatore*

Romano, 7. kolovoza 2020., 8.

[2] Franjo, *Discorso ai partecipanti all'Assemblea plenaria del Dicastero per la Dottrina della Fede*, Sala Clementina (26. siječnja 2024.): *L'Osservatore Romano*, 26. siječnja 2024., 7.

[3] Dikasterij za nauk vjere, Nota *Gestis verbisque* sulla validità dei Sacramenti (2. veljače 2024.), br. 24.

[4] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Dei Verbum* (18. studenoga 1965.), br. 2: *AAS* 58 (1966.) 818.

[5] Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1116.

[6] Franjo, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja 2022.), br. 23: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 9.

[7] Neki su svećenici morali utvrditi i nevaljanost svog ređenja i sakramentalnih čina koje su slavili upravo zbog nedostatka valjanog krštenja (v. kan. 842), zbog nemara onih koji su im na samovoljan način podijelili sakrament.

[8] Kongregacija za nauk vjere, *Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo* (24. lipnja 2020.), br. 2: *L'Osservatore Romano*, 7. kolovoza 2020., 8.

[9] Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 5, 26: *AAS* 56 (1964.) 99, 107.

[10] S obzirom na navedeno, papa Franjo piše: „Iznenađuje paralela između prvog i novog Adama: kao što je od rebra prvog Adama, nakon što je na njega spustio duboki san, Bog stvorio Evu, tako se iz boka novog Adama, koji je usnuo smrtni san, rađa nova Eva, Crkva. Čuđenjem nas ispunjavaju riječi koje možemo zamisliti kako teku s Adamovih usana dok promatra Crkvu: „Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega!" (*Post* 2, 23). Budući da smo povjerovali riječi i uronili u vodu krštenja, postali smo kost njegove kosti i tijelo njegova tijela": Franjo, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja

2022.), br. 14: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 9.

[11] Usp. sv. Augustin, *Enarrationes in Psalmos* 138, 2: CCL 40, 1991: „Eva je rođena iz rebra usnulog [Adama], a Crkva iz boka [Krista] patnika.".

[12] Id., *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 10: PL 35, 1463.

[13] Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 1: *AAS* 57 (1965) 5; usp. *Ibid.*, br. 9, 48: *AAS* 57 (1965.) 12-14, 53-54; Id., Past. konst. *Gaudium et spes* (7. prosinca 1965.), br. 5, 26: *AAS* 58 (1966.) 1028-1029, 1046-1047.

[14] Benedikt XVI., Ap. postsinod. pobudnica *Sacramentum caritatis* (22. veljače 2007.), br. 16: *AAS* 99 (2007) 118.

[15] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 7: *AAS* 57 (1965.) 9-11.

[16] Usp. *Ibid.* br. 50: *AAS* 57 (1965) 55-57.

[17] Usp. *1Pt* 2, 5; *Ef* 2, 20; Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 6: *AAS* 57 (1965) 8-9.

[18] Usp. *1Pt* 2, 9; *Ap* 1, 6; 5, 10; Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 7-11: *AAS* 57 (1965) 9-16.

[19] Usp. Tridentski koncil, *Decretum de sacramentis*, can. 1: DH 1601.

[20] Usp. Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 59: *AAS* 56 (1964.) 116.

[21] Franjo, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja 2022.), br. 11: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 8.

[22] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Dei Verbum* (18. studenoga 1965.), br. 9: *AAS* 58 (1966.) 821.

[23] Usp. Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 5, 7: *AAS* 56 (1964.) 100-101.

[24] Usp. *1Kor* 4, 1.

[25] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Dei Verbum* (18. studenoga 1965.), br. 10: *AAS* 58 (1966.) 822.

[26] Usp. Tridentski koncil, *Sjednica XXI*, pogl. 2: DH 1728: „Osim toga (koncil) izjavljuje daje Crkva uvijek imala ovu ovlast, da kod podjeljivanja sakramenata, sačuvavši njihovu bit, prema različitosti stvari, vremena i mjesta, određuje i mijenja ono što smatra da će više služiti na korist onih koji (sakramente) primaju, ili poštovanju prema samim sakramentima“; Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 21: *AAS* 56 (1964.) 105-106.

[27] Usp. Franjo, Enc. *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), br. 235-236: *AAS* 107 (2015.) 939-940; *Id.*, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja 2022.), br. 46: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 10; *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1152.

[28] Posebno u sakramentima, prije svega u euharistiji, Božja riječ postiže svoju najveću učinkovitost.

[29] Usp. *Iv* 14, 26; 16, 13.

[30] Tridentski koncil, *Sjednica XXI*, pogl. 2: DH 1728; usp. Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 38: *AAS* 56 (1964.) 110.

[31] Usp. Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 21: *AAS* 56 (1964.) 105-106. Crkva je oduvijek brinula o očuvanju zdrave tradicije, utirući put legitimnom napretku. Zbog toga je u reformi obreda slijedila pravilo da „novi oblici na neki način organski izrastu iz već postojećih“: *Ibid.*, br. 23: *AAS* 56 (1964.) 106. Kao potvrdu za to, v.: Pavao

VI., Ap. konst. *Pontificalis Romani* (18. lipnja 1968.): *AAS* 60 (1968.) 369-373; *Id.*, Ap. konst. *Missale Romanum* (3. travnja 1969.): *AAS* 61 (1969.) 217-222; *Id.*, Ap. konst. *Divinae consortium naturae* (15. kolovoza 1971.): *AAS* 63 (1971.) 657-664; *Id.*, Ap. konst. *Sacram unctionem infirmorum* (30. studenoga 1972.): *AAS* 65 (1973.) 5-9.

[32] Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Dei Verbum* (18. studenoga 1965.), br. 8: *AAS* 58 (1966) 821.

[33] Usp. Benedikt XVI., Ap. post-sinod. pobudnica *Sacramentum caritatis* (22. veljače 2007.), br. 12: *AAS* 99 (2007.) 113; CIC, can. 841.

[34] Mora se ponoviti razlika između dopuštenosti i valjanosti, baš kao što se mora zapamtiti da je svaka izmjena formule sakramenta uvijek ozbiljno nedopušten čin.
Čak i kad uzmemo u obzir da mala izmjena ne mijenja izvorno značenje sakramenta i, prema tome, ne čini ga nevažećim, on i dalje ostaje nedopušten. U dvojbenim slučajevima, kada je došlo do promjene forme ili materije sakramenta, razlučivanje njegove valjanosti spada u nadležnost ovog Dikasterija za nauk vjere.

[35] Npr. v. CIC, kan. 849 za krštenje; kan. 880 § 1-2 za krizmu; kan. 900 § 1, 924 i 928 za euharistiju; kan. 960, 962 § 1, 965 i 987 za pokoru; kan. 998; za bolesničko pomazanje; kan. 1009 § 2, 1012 i 1024 za sveti red; kan. 1055 i 1057 za ženidbu; kan. 847 § 1 za upotrebu svetih ulja.

[36] Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 22: *AAS* 56 (1964.) 106.; usp. CIC, kan. 846 § 1.

[37] Usp. Tridentski koncil, *Decretum de Sacramentis*, kan. 12: DH 1612; *Canones de sacramento baptismi*, kan. 4: DH 1617. Pišući caru 496., papa Anastazije II. ovako piše: „Ako se naime zrake tog vidljivog sunca, kada prolaze kroz najodvratnija mjesta ne kaljaju u dodiru s nekom prljavštinom, to će se nedostojnošću (njegovog) službenika mnogo manje ograničiti snaga onoga koji je te vidljive (zrake) stvorio“, u: DH 356.

[38] Tridentski koncil, *Decretum de Sacramentis*, kan. 11: DH 1611; usp. Koncil u Konstanci, bula *Inter cunctas*, 22, u: DH 1262; Koncil u Firenzi, bula *Exsultate Deo*, u: DH 1312;CIC, kan.861 § 2; 869 § 2; *Katekizam Katoličke Crkve*, br.1256.

[39] Usp. sv. Toma Akvinski, *Summa Theologiae*,III, q. 64, a. 8; Benedikt XIV., *De Synodo dioecesana*,knjiga VII, pogl. 6, br. 9, 204.

[40] Tridentski koncil, *Decretum de Sacramentis*, kan. 8, u: DH 1608.

[41] Usp. Leon XIII., Ap. pismo *Apostolicae curae*, u: DH 3318.

[42] Međutim, moguće je da se, čak i kada se izvana obdržava propisani obred, nakana službenika razlikuje od nakane Crkve. To se događa unutar onih crkvenih zajednica koje, izmijenivši vjeru Crkve u nekom bitnom elementu, time kvare nakane svojih službenika, sprječavajući ih da imaju nakanu činiti ono što čini Crkva – a ne njihova zajednica – kada slavi sakramente. To je, na primjer, razlog nevaljanosti krštenja kod mormona (Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana): budući da su Otac, Sin i Duh Sveti za njih nešto bitno drugačije od onoga što Crkva ispovijeda, oni koji dijele krštenje, iako je podijeljeno s istom trojstvenom formulom, narušeno je greškom u vjeri koja se odražava na nakanu službenika. V. Kongregacija za nauk vjere, *Resp. ad propositum dubium de validate Baptismatis* (5. lipnja 2001.), u: AAS 93 (2001.) 476.

[43] Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 7: *AAS* 56 (1964.) 101.

[44] U tom pogledu Drugi vatikanski koncil poziva pastire na budnost „da se u bogoslužnom činu ne samo obdržavaju propisi za valjano i dopušteno slavlje nego i da vjernici s poznavanjem, djelatno i plodotvorno u njemu sudjeluju“, u: Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 11: *AAS* 56 (1964.) 103.

[45] *Ibid*., br. 37: *AAS* 56 (1964.) 110.

[46] *Ibid*., br. 38: *AAS* 56 (1964.) 110.

[47] Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 13: *AAS* 57 (1965.) 18.

[48] Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4.

prosinca 1963.), br. 22 §1, 26: *AAS* 56 (1964.) 99, 106.

[49] Kongregacija za nauk vjere, *Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo* (24. lipnja 2020.), u: *L'Osservatore Romano*, 7. kolovoza 2020., 8.

[50] Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 11: *AAS* 57 (1965.) 15.

[51] Usp. posebno, izričajem *in persona Christi* (ili *ex persona Christi*), sv. Toma Akvinski, *Summa Theologiae*, III, q. 22 c; Q. 78, a. 1 c; a. 4 c; Q. 82, a. 1 c; izričajem *u osobi Crkve* (koji će kasnije biti izmijenjen izričajem *[u] ime Crkve*), *Id.*, *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 8; do 2; a. 9, do 1; Q. 82, a. 6 c. U *Summa Theologiae*, III, q. 82, a. 7, ad 3, Toma pažljivo povezuje ta dva izraza: „… svećenik u misi u molitvama doista govori u osobi Crkve u čijem se jedinstvu sastoji. Ali u posveti sakramenta on govori u Kristovoj osobi, čije mjesto zauzima u tome snagom reda".

[52] Usp. Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 33: *AAS* 56 (1964.) 108-109; Id., Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 10, 21, 28: *AAS* 57 (1965.) 14-15, 24-25, 33-36; Pavao VI., Enc. *Sacerdotalis caelibatus* (24. lipnja 1967.), br.29: *AAS* 59 (1967.) 668-669; Id., Ap. pobud. *Evangelii nuntiandi* (8. prosinca 1965.), br.68: *AAS* 68 (1976.) 57-58; Ivan Pavao II., Ap. pismo *Dominicae Cenae* (24. veljače 1980.), br. 8: *AAS* 72 (1980.) 127-130; Id., Ap. post-sinod. pobud. *Reconciliatio et paenitentia* (2. prosinca 1984.), br.8, 29: *AAS* 77 (1985.) 200-202, 252-256; Id., Enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17. travnja 2003.), br. 29: *AAS* 95 (2003.) 452-453; Id., Ap. post-sinod. pobud. *Pastores gregis* (16. listopada 2003.), br. 7, 10, 16: *AAS* 96 (2004.) 832-833, 837-839, 848; CIC, kan. 899 § 2; 900 § 1.

[53] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dekr. *Presbyterorum Ordinis* (7. prosinca 1965.), br.2: *AAS* 58 (1966) 991-993; usp. Ivan Pavao II., Ap. post-sinod. pobud. *Christifideles laici* (30. prosinca 1988.), br.22: *AAS* 81 (1989.) 428-429; Id., Ap. post-sinod. pobud. *Pastores dabo vobis* (25. ožujka 1992.), br.3, 12, 15-18, 21-27, 29-31, 35, 61, 70, 72: *AAS* 84 (1992.) 660-662, 675-677, 679-686, 688-701, 703-709, 714-715, 765-766, 778-782, 783-787; CIC, kan. 1009 § 3; *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 875; 1548-1550; 1581; 1591.

[54] O tome govori i *Opća uputa Rimskog misala*, br. 93: „Stoga, [svećenik] u euharistijskom slavlju mora služiti dostojanstveno i ponizno Bogu i narodu i […] da se u vjernike ucijepi svijest o živoj Kristovoj prisutnosti".

[55] Usp. Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 33: *AAS* 56 (1964.) 108-109; Id., Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 10: *AAS* 57 (1965.) 14-15; Id., Dekr. *Presbyterorum Ordinis* (7. prosinca 1965.), br.2: *AAS* 58 (1966.) 991-993.

[56] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 10: *AAS* 57 (1965.) 14-15.

[57] Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 7: *AAS* 56 (1964.) 101.

[58] Kongregacija za nauk vjere, *Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo* (24. lipnja 2020.): *L'Osservatore Romano*, 7. kolovoza 2020., 8.

[59] Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenoga 1964.), br. 10: *AAS* 57 (1965.) 14-15.

[60] Drugi vatikanski koncil, Konst. o lit. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.), br. 26: *AAS* 56 (1964) 107; usp. *Ibid.*,br. 7: *AAS* 56 (1964.) 100-101; *Katekizam Katoličke Crkve*, br.1140-1141.

[61] Usp. *Opća uredba Rimskog misala*, br. 24.

[62] Franjo, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja 2022.), br. 51: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 11.

[63] *Ibid.*, br. 16: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 9.

[64] *Ibid.*, br. 64: *L'Osservatore Romano*, 30. lipnja 2022., 12.